

Staat van de stad

Analyse

2015

Voorwoord:

over de staat van de stad

De 'Staat van de stad' bekijkt hoe Zaanstad zich vijf jaar na 'Zaans Evenwicht' heeft ontwikkeld. Een periode van economische en financiële crisis, én een periode waarin Zaankanters op veel beleidsterreinen verantwoordelijkheid terugnemen van de overheid. Bijvoorbeeld door zelf rommel op straat op te ruimen, de exploitatie van het buurthuis over te nemen of als vrijwilliger een bijdrage te leveren aan onze samenleving. Is er meer evenwicht, wat gaat goed, wat stagneert? De staat van de stad verzamelt feiten. Op die basis kan Zaanstad haar opgave voor komende 10 jaar bepalen en samen met partners een investeringsagenda maken. Het geheel moet resulteren in een plan voor de stad.

De feiten verzameld in deze Staat van de Stad geven een gemengd beeld. Op een aantal punten heeft Zaanstad de afgelopen jaren vooruitgang weten te boeken, terwijl het economisch bepaald niet meezat. Tegelijkertijd blijft de stad kampen met hardnekkige problemen.

Het imago van Zaanstad zit in de lift

Inwoners en bezoekers zijn positiever over de stad. Voor een belangrijk deel is dat te danken aan de vernieuwing van het centrum van Zaandam. De stad is nu beter bereikbaar en aantrekkelijker om te winkelen. Het aantal bezoekers aan het winkelhart steeg fors, en zij besteden meer dan voorheen. Ook de evenementen in Zaanstad trekken meer mensen, met als uitschieter de Dam tot Dam-loop. En het bezoek aan de Zaanse Schans blijft toenemen. Toch moet Zaanstad zich afvragen wat zorgt dat we aantrekkelijk zijn en blijven voor nieuwe bewoners, ondernemers en bezoekers.

Zaanstad trekt nieuwe bewoners

Zaans Evenwicht zoekt diversiteit in bevolking en woonmilieus. Met Saendelft zijn er duizenden hoogwaardige, comfortabele en energiezuinige woningen bij gekomen voor een brede groep van middeninkomens. In het centrum van Zaandam verrezen appartementen dicht bij de hoogwaardige OV-verbindingen naar Amsterdam en Schiphol, die weer een heel ander publiek trekken. Niet alles lukt op dit gebied, sommige bouwprojecten zijn afgeblazen vanwege de economische recessie. Maar de variatie neemt toe, meer mensen kunnen nu kiezen voor een wooncarrière binnen Zaanstad. Dat zien we ook gebeuren in de praktijk: het grootste deel van de nieuwe huizen betreft de Zaankanter zelf. Daardoor ontstaat er verspreid over de stad ruimte voor nieuwe inwoners. Die hebben relatief vaker een lagere opleiding en/of lager inkomen.

De stad is beter bereikbaar

Van de 70.000 Zaankanters met een betaalde baan werkt meer dan de helft buiten de Zaanstreek. De arbeidsmarkt van de Zaanstreek is sterk verbonden met die van Amsterdam en de rest van de Metropoolregio. Dat maakt het verbeteren van de bereikbaarheid belangrijk. De Tweede Coentunnel, hoogfrequent openbaar vervoer, nieuwe buslijnen en een fietspad van Dam tot Dam zijn daarvan goede voorbeelden.

Meer delen in het economische succes van Amsterdam en Schiphol

Economisch gaat het redelijk goed met Zaanstad, al is de economische structuur nog niet sterker geworden. De stad heeft het in de recessiejaren beter gedaan dan andere delen van de metropoolregio, maar niet zo goed als de economische motoren Amsterdam en Haarlemmermeer (Schiphol). De ambitie van *Zaans Evenwicht* is om meer te profiteren van de ontwikkeling van de metropool, en daar meer aan bij te dragen. Voor de Zaanstreek belangrijke sectoren als de industrie en de bouw lieten de afgelopen jaren echter een (beperkte) teruggang zien. De verbetering van de verbindingen helpt wel. We zien dat sectoren als detailhandel en toerisme zich mede daardoor positief ontwikkelen. Een nieuwe sector als Informatie & Communicatie groeit snel, maar is nog te klein om de economie op sleeptouw te nemen.

Het onderwijsniveau van de Zaanse jeugd blijft relatief laag

Het onderwijsniveau in de stad stijgt nog niet. Goed nieuws is dat steeds minder leerlingen van school af gaan voordat zij een diploma of startkwalificatie hebben. Niet zo positief is dat minder kinderen naar vmbo-t, havo en vwo gaan dan in de rest van Nederland. Wij vinden dat een punt van zorg. Steeds meer onderzoeken signaleren dat het aantal banen op MBO 2 en 3 niveau de komende decennia sterk gaat afnemen. Sommigen verwachten zelfs dat minimaal MBO+ niveau nodig is om verzekerd te blijven van een goede baan. Het is voor leerlingen dus steeds belangrijker dat zij hun hoogst mogelijke niveau halen.

De kwaliteit van de bestaande woningvoorraad: een maatschappelijk vraagstuk

Veel Zaanse woningen zijn van matige kwaliteit. Vooral bij vooroorlogse woningen vinden we veel funderingsproblemen. Bij duizenden woningen zullen forse investeringen nodig zijn om de bouwkundige staat te verbeteren. Dit betreft vooral goedkopere koopwoningen, waarin vaak minder kapitaalkrachtige Zaankanters wonen. Veel Zaanse woningen zijn bovendien erg onzuinig met energie, met hoge maandlasten. Bewoners kunnen hierdoor in een ernstige financiële situatie belanden, zonder mogelijkheid om leningen af te sluiten en de lage kwaliteit van de woning aan te pakken.

De sociale kracht van Zaanstad blijft onverminderd groot.

Zaanstad is sociaal sterk, mensen voelen zich verbonden met elkaar. De jaarlijkse Zaanpeiling laat het zien, en objectieve gegevens over veiligheid en sociale cohesie onderschrijven dat. Veel Zaankanters doen mee in de samenleving. Het traject rond de verzelfstandiging van een aantal buurthuizen in de stad heeft laten zien hoeveel kracht de Zaankanters kunnen mobiliseren. Het succes van BUUV, groenadoptie en de initiatieven van inwoners om de buurt schoon te maken zijn andere voorbeelden. Dit is de kracht waar de stad op kan bouwen, uiteindelijk gaat die er voor zorgen dat Zaanstad meer in evenwicht komt.

De staat van de stad stemt tot tevredenheid over wat in korte tijd al bereikt is én geeft redenen genoeg voor een debat in de stad hoe de stagnerende ontwikkelingen in beweging komen. De gemeente nodigt bewoners en partners uit om mee te denken en te werken en initiatief te nemen om de meest urgente kwesties aan te pakken.

•

Inhoud

Voorwoord	2
Inleiding	5
1. De toekomstvisie van Zaanse Evenwicht	6
2. Kansrijke Stad	7
2.1 Trends in de ontwikkeling van de Zaanse bevolking	7
2.2 Naar een hoger aandeel van middengroepen en hoger opgeleiden in de stad	11
3. Sterke Stad	14
3.1 Realiseert Zaanstad de komende jaren genoeg woningen voor een groeiende bevolking? Wat voor soort woningen worden dat?	14
3.2 De economie van de Zaanstreek	18
3.3 Wat zijn de gevolgen voor banengroei en werkloosheid in de Zaanstreek?	20
3.4 De Zaanstreek beter bereikbaar maken	23
4. Toekomstbestendige Stad	25
4.1 Slim omgaan met de beperkte ruimte: gebiedsontwikkeling	25
4.2 Duurzaamheidsbeleid: waar kan de grootste CO2-reductie worden bereikt?	26
4.3 Hoe kan Zaanstad bewoners helpen om hun energieverbruik te optimaliseren?	27
4.4 Energie als vestigingsplaatsfactor	28

Inleiding

“Wat kunnen we nu doen om ervoor te zorgen dat Zaanstad in 2040 een sterke toekomstbestendige stad is die haar inwoners de kans biedt om dromen en ambities te realiseren, zich te ontwikkelen en hogerop te komen?” Dat was de centrale vraag van *Zaans Evenwicht*, de notitie waarin de gemeente Zaanstad in 2009 haar visie op de toekomst ontvouwde.

Zaans evenwicht kwam tot stand vóór de langdurige recessie, waar Nederland zich nu pas aan begint te ontworstelen. In die periode is bovendien de relatie tussen overheid, samenleving en markt veranderd. Er zijn andere opvattingen ontstaan over wat de overheid kan, mag en moet.

Is Zaanstad meer in evenwicht gekomen, of juist niet? Wat kunnen wij, met onze partners in en buiten de stad, doen om onze inwoners kansen te bieden? Hoe versterken we Zaanstad en maken we de stad toekomstbestendig? Zijn grote projecten nodig? Of zijn andere interventies meer op hun plaats? Welke rol spelen we als gemeente daarbij, wat laten we los en wat doen we samen?

Basis voor deze discussie zijn feiten en gegevens over de staat van de stad. De ambitie van dit document is om in hoofdlijnen te schetsen hoe het met Zaanstad gaat, zonder conclusies te trekken over de oplossingsrichtingen of het meest gewenste beleid. Het gaat er hier in de eerste plaats om dilemma's en vraagstukken te identificeren, die vragen om keuzes en richting.

•

1. De toekomstvisie van Zaans Evenwicht

Zaans Evenwicht presenteerde een strategische agenda om de stad op de lange termijn (in de periode tot 2040) evenwichtiger te maken, gericht op een aantal – met elkaar verbonden- opgaven:

Kansrijke Stad

- Maximale kansen voor participatie en ontplooiing van burgers, voorkomen van uitval.
- Veiligheid in de buurt, verbetering van de openbare ruimte in de stad.
- Hoger onderwijs in alle soorten en maten naar Zaanstad halen.
- Meer verbinding met Amsterdam op het gebied van onderwijs en cultuur.

Sterke Stad

- Verstedelijken met kwaliteit. De mix van wonen en werken in de stad behouden.
- Een betere kwaliteit van woonvoorraad en voorzieningenniveau.
- Verminderen van het aantal milieubelaste woningen.
- Toevoegen van hoogwaardige woon- en werkplekken op kansrijke locaties.
- Versterken van de mentale en fysieke verbinding met Amsterdam.
- Zaanstad beter positioneren als krachtig en aantrekkelijk onderdeel van de Metropoolregio, een stad waar je geweest moet zijn.
- Beter gebruik maken van de aantrekkingskracht van De Zaan.
- Betere verbindingen over de weg en via het water.

Toekomstbestendige stad

- De stad veerkrachtiger maken door te werken aan verduurzaming,
- Een verantwoord gebruik van onze energievoorzieningen,
- Een compacte en schone stad die slim omgaat met de beperkte ruimte
- Sociale en economische diversiteit zorgen voor vitaliteit en vernieuwing.

In deze notitie volgen we zoveel mogelijk de indeling in thema's van *Zaans Evenwicht*, en presenteren we de belangrijkste data en feiten die beschikbaar zijn over die thema's. Zo kan duidelijk worden wat de huidige staat van de stad is, en voor welke keuzes wij staan.

•

2. Kansrijke Stad

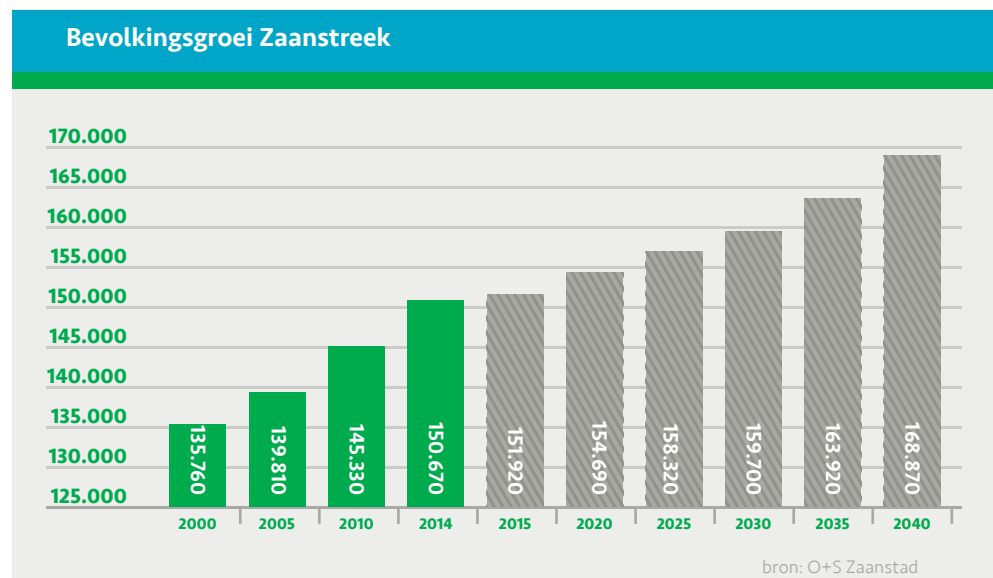
In deze paragraaf gaat het over de volgende thema's:

- Maximale kansen voor participatie en ontplooiing van burgers, voorkomen van uitval.
- Veiligheid in de buurt, verbetering van de openbare ruimte in de stad.
- Hoger onderwijs in alle soorten en maten naar Zaanstad halen.
- Meer verbinding met Amsterdam op het gebied van onderwijs en cultuur.

2.1 Trends in de ontwikkeling van de Zaanse bevolking

Zaanstad blijft groeien

De Amsterdamse metropoolregio trekt mensen aan. Dat geldt ook voor Zaanstad. Zicht op het mozaïek, de (concept)bijlage bij de Woonvisie 2015 van de gemeente Zaanstad formuleert het zo:

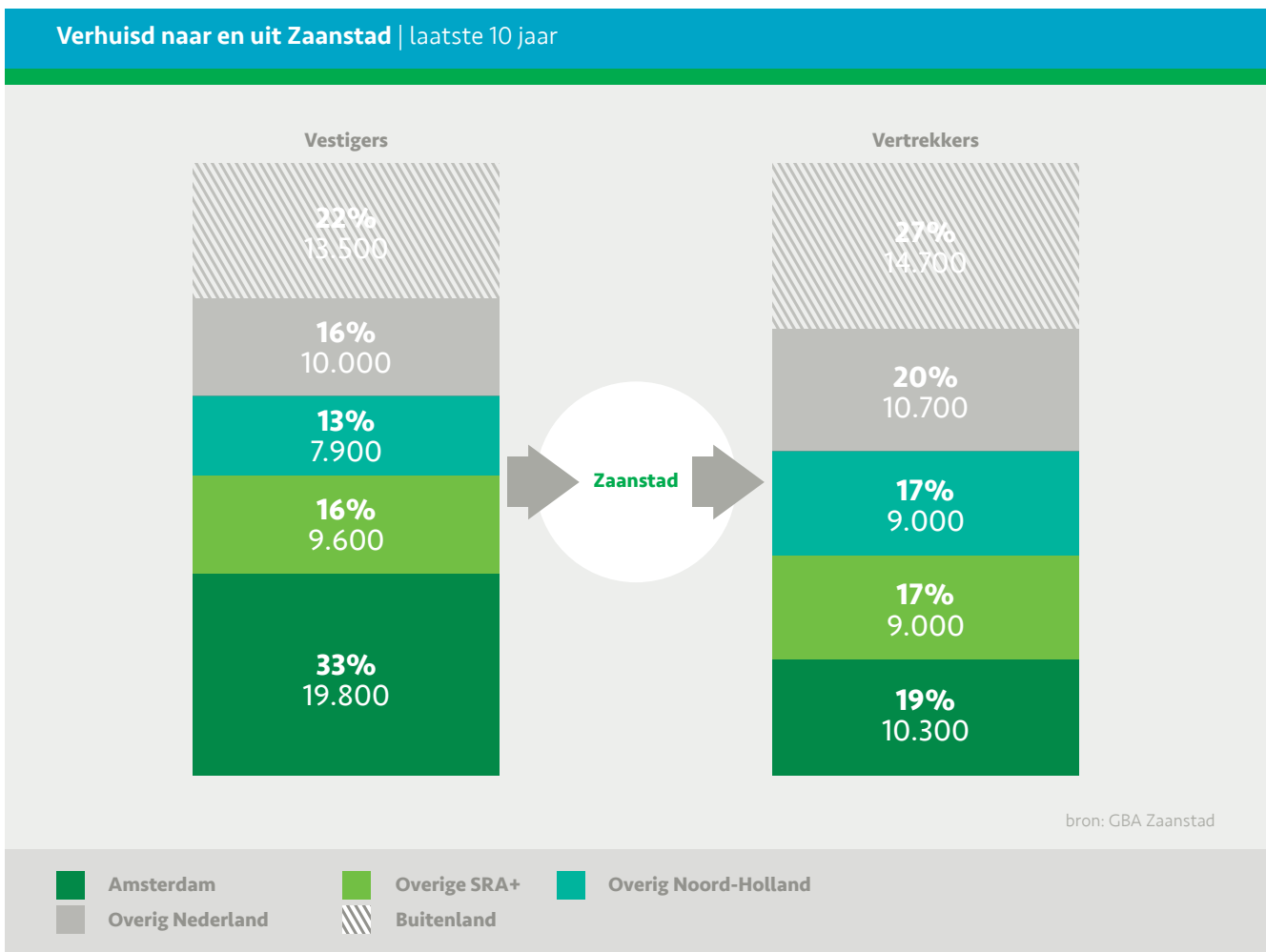

“Amsterdam is populair en de verwachting is dat de groei zich in de toekomst steeds meer concentreert in de nabijheid van Amsterdam. In dat opzicht heeft Zaanstad een sterke positie in vergelijking met de nieuwe steden en uitleglocaties zoals Almere en Haarlemmermeer. Het is niet alleen de stad Amsterdam die profiteert van de verstedelijkingsdruk, maar ook de kleinere steden direct daaromheen zoals Zaanstad. Daarbij zien we dat omliggende steden met een eigen karakter (historie) een aantrekkelijk alternatief kunnen zijn voor wonen in Amsterdam.”

De bevolking van Zaanstad is de afgelopen jaren gestaag gegroeid. Deels wordt dat veroorzaakt door een natuurlijke aanwas van de bevolking, die de komende jaren kleiner wordt. Naar verwachting zal deze aanwas rond 2025 omslaan in een natuurlijke krimp (minder geboorten dan sterfgevallen). Daarna groeit de bevolking alleen nog wanneer meer mensen zich vestigen in de stad dan er vertrekken.

In maart 2013 is de 150.000e inwoner in Zaanstad verwelkomd. Op 1 januari 2015 stond de teller alweer op 151.600. Volgens de prognoses zet de groei de komende jaren door, naar 160.000 inwoners in 2030 en bijna 170.000 in 2040 – vooropgesteld dat Zaanstad in de komende decennia voldoende woningen kan realiseren voor deze nieuwe bewoners.

Waar komen de mensen vandaan die verhuizen naar Zaanstad? Bijna de helft (49%) komt uit de Metropoolregio, waarvan het overgrote deel uit Amsterdam. Onder de mensen die uit Zaanstad naar elders verhuizen is Amsterdam weer de favoriete bestemming, er is kortom veel uitwisseling tussen de twee gemeenten.

De instromers uit Amsterdam: jong, lager opgeleid

Recente gegevens over de verhuisbeweging van Amsterdam naar Zaanstad wijzen uit dat de huishoudens die naar Zaanstad verhuizen (vergeleken met de verhuizers naar andere gemeenten) vaker behoren tot de jonge, laagopgeleide en beneden modale gezinnen. Er verhuizen ook midden- en hogere inkomens uit Amsterdam naar Zaanstad. Maar deze groep is de laatste jaren wat kleiner geworden – juist hogere inkomens maakten in de crisisjaren een pas op de plaats en stelden hun verhuismens uit. (bron: de concept bijlage bij de Woonvisie 2015 van Zaanstad)

Naar verwachting zal de komende jaren een steeds grotere groep mensen uit Amsterdam op zoek gaan naar goedkope(re) woningen buiten de stad. Door de veranderingen in de rijksregelgeving stijgen de huren in Amsterdam sterker (zeker

binnen de ring). Goedkopere woningen zijn binnen de Metropoolregio vooral in Zaanstad te vinden.

De bevolking van Zaanstad verandert langzaam maar gestaag

Mede door de hier beschreven verhuisbewegingen verandert de samenstelling van de Zaanse bevolking.

1. het aandeel alleenstaanden neemt toe (nu ongeveer 20.500 huishoudens);
2. Zaanstad vergrijsst (het aandeel ouderen neemt toe), maar het aandeel jongeren blijft op hetzelfde niveau (in tegenstelling tot veel andere gemeenten, waar dit afneemt).
3. het aandeel allochtonen (westers- en niet -westers) groeit jaarlijks langzaam maar gestaag (nu 28%).

De 'woonaantrekkelijkheid' van Zaanstad wordt gezien als middelmatig

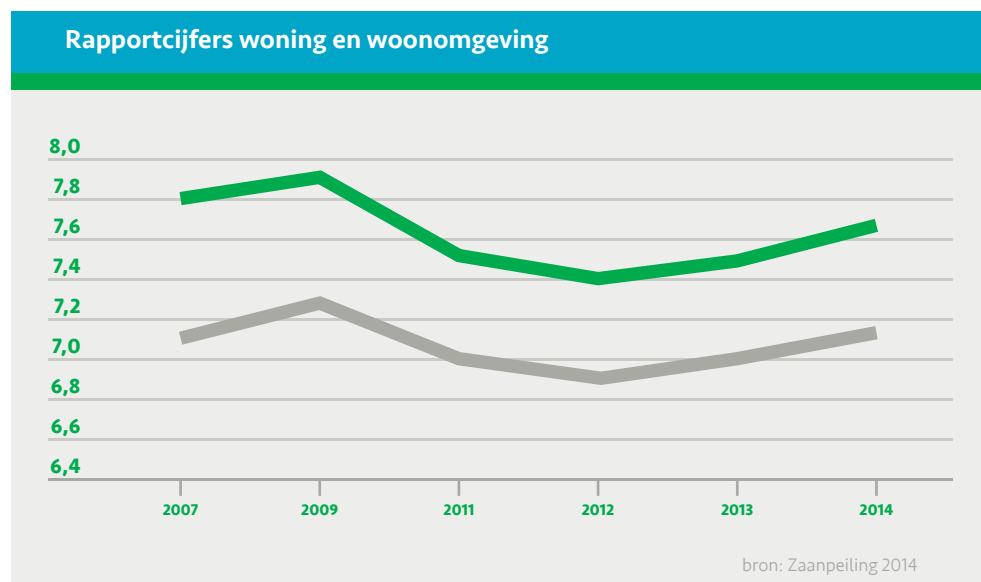
Meer dan de helft van alle woningen in Zaanstad betreft rijwoningen. Ongeveer een kwart zijn flatwoningen. De WOZ-waarde van woningen in Zaanstad lag in 2013 bijna 20% onder het Nederlandse gemiddelde.

In de jaarlijkse Atlas voor Gemeenten wordt de 'Woon aantrekkelijkheid' bijgehouden van steden. Daarbij wordt rekening gehouden met een reeks omgevingsfactoren (waaronder bijvoorbeeld: culinair aanbod, percentage vooroorlogse woningen, aanwezigheid van een universiteit).

Amsterdam staat met stip nummer 1 op deze ranglijst. Zaanstad zit al jaren in de middenmoot van de 50 grootste steden, rond plaats 30. Let wel, dit gaat over het gemiddelde voor de stad, in de praktijk zijn er naast zeer gewilde wijken ook minder aantrekkelijke. (zie hieronder voor meer gedetailleerde gegevens).

Zaankanters oordelen positiever over hun woonomgeving

Het gemiddelde rapportcijfer dat de inwoners van Zaanstad geven aan hun woning en hun wijk vertoont de laatste jaren een stijgende lijn, zo leert ons de Zaanpeiling 2014

De verschillen tussen de delen van de Zaanstad zijn groot. Inwoners van Zaandam Zuid Oost geven de laagste rapportcijfers, met Poelenburg als uitschieter naar beneden: 6,3 voor de eigen woning en 7,0 voor de woonomgeving, tien procent onder het Zaanse gemiddelde. De inwoners van deze buurt zijn meer gehecht aan Zaanstad dan aan hun eigen woonomgeving.

Hier tegenover staan buurten waar de bewoners gemiddeld een 8 geven aan hun woning en een 7,5 aan de woonomgeving, zoals Oude Haven, Westerkoog en Krommenie West. Zie de bijlage voor een overzicht van alle buurten.

Een sterk punt van Zaanstad: relatief veilig, relatief veel sociale cohesie

Wat betreft sociale cohesie en participatie van de burgers scoren twee buurten in Zaanstad uitzonderlijk goed: Assendelft Zuid en Westzaan. De buurten met minder sociale cohesie liggen in Zaandam Zuid Oost, met Poelenburg als uitschieter.

Scores op indicatoren van leefbaarheid in wijken van Zaanstad, 2011 en 2013

LEEFBAARHEID IN WIJKEN VAN ZAAANSTAD, 2011 EN 2013	MEEDOEN		SOCIALE BINDING		LEEF-OMGEVING		CAPACITEIT	
	2011	2013	2011	2013	2011	2013	2011	2013
Zaandam Zuid								
Poelenburg								
Pelders-/Hoornseveld								
Rosmolenwijk								
Kogerveldwijk								
Zaandam Noord								
Oude Haven								
Zaandam West								
Nieuw West								
Oud Koog a/d Zaan								
Westerkoog								
Oud Zandijk								
Rooswijk								
Wormerveer								
Krommenie Oost								
Krommenie West								
Assendelft Zuid								
Assendelft Noord								
Westzaan								

■ Sterk bovengemiddeld
 ■ Bovengemiddeld
 ■ Gemiddeld
 bron: O+S Zaanstad
■ Ondergemiddeld
 ■ Sterk ondergemiddeld

Zaanstad is veiliger dan vergelijkbare steden, maar de burger ervaart veel verkeersoverlast

De inwoners van Zaanstad zijn minder vaak slachtoffer van een delict dan burgers in andere grote Nederlandse steden, en voelen zich dan ook veiliger. Wel ervaart die burger relatief veel overlast, vooral verkeersoverlast. In onderstaande tabel zien we welk percentage van respondenten meldt te zijn geconfronteerd met overlast of criminaliteit.

RESULTATEN NATIONALE VEILIGHEIDSMONITOR 2014	ZAAANSTAD		70.000+ GEMEENTEN	
	2013	2014	2013	2014
Fysieke verloedering	30,1	25,0	28,6	27,1
Sociale overlast	16,0	15,6	17,1	16,8
Verkeersoverlast	39,1	39,6	34,9	33,8
Totaal ervaren overlast	54,4	51,7	51,0	49,4
Tevredenheid functioneren gemeente op gebied van L&V	25,8		35,9	
Onveiligheidsgevoelens in de buurt	20,2	19,6	24,1	23,5
Onveiligheidsgevoelens in het algemeen	38,0	37,2	41,7	40,9
Slachtoffers van één of meer delicten	20,7	20,3	23,8	23,0
Tevredenheid over contact met de politie in eigen gemeente	52,7	52,7	56,5	58,5

Merk op dat de Zaanse burgers, hoewel ze minder onveiligheid ervaren en voelen, toch relatief minder tevreden zijn over het functioneren van de gemeente op het

gebied van leefbaarheid en veiligheid.

In de Zaanpeiling worden burgers ook gevraagd naar hun gevoelens over de veiligheid in de eigen buurt. Ze geven de veiligheid in hun buurt een 7,2 (Zaanpeiling 2013), met als minst positieve buurten Poelenburg (6,3) en Kogerveldwijk (6,4).

Het imago van Zaanstad verbetert, ook bij de buitenwacht

Een onderzoek van bureau Motivaction uit 2013 naar het imago en de 'merkbekendheid' van Zaanstad leidt tot de conclusie: "Het imago van de Zaanstreek is op de goede weg.(...) De meeste waardering blijft – net als in 2011- uitgaan naar het dorpse en landelijk deel van de Zaanstreek -als woongebied maar ook om te recreëren." Zowel bezoekers als bewoners blijken positief over hoe de Zaanstreek zich ontwikkelt. 50% van de recente bezoekers en zelfs 69% van de inwoners is het eens met de stelling de *Zaanstreek is er de laatste jaren echt op vooruit gegaan*.

Voorals Zaandam is in de ogen van inwoners en omwonenden veel interessanter geworden: beter bereikbaar en aantrekkelijker om te winkelen. Het aantal passanten in het centrum van Zaandam is sinds 2009 dan ook met meer dan een kwart gestegen: van iets meer dan 125.000 per jaar naar ongeveer 170.000. Ook het bestedingsniveau per bezoeker stijgt weer (2013: 42 euro).

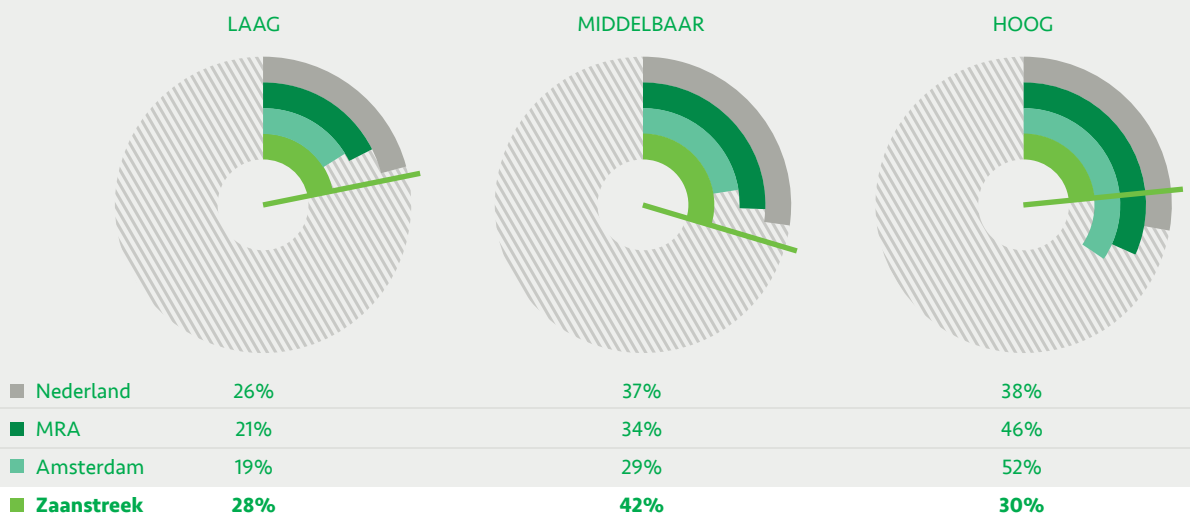
2.2 Naar een hoger aandeel van middengroepen en hoger opgeleiden in de stad

Een van de kernpunten van *Zaans Evenwicht* is, dat Zaanstad ook middengroepen en hooggeschoolden moet trekken en behouden. Daardoor wordt de stad sterker en veerkrachtiger, zowel sociaal als economisch gezien. *Zaans Evenwicht* pleit voor meer hoogwaardige woon- en werkplekken in de stad. Verbreding van het aanbod aan woonmilieus geeft bewoners de mogelijkheid een 'wooncarrière' te maken in de stad zelf, ze hoeven daarvoor niet te verhuizen naar andere gemeenten in de Metropoolregio.

Het aandeel hooggeschoolden stijgt niet

In discussies over de kracht van de stedelijke economie wordt vooral belang

Beroepsbevolking per deelregio naar opleidingsniveau in % | 2013

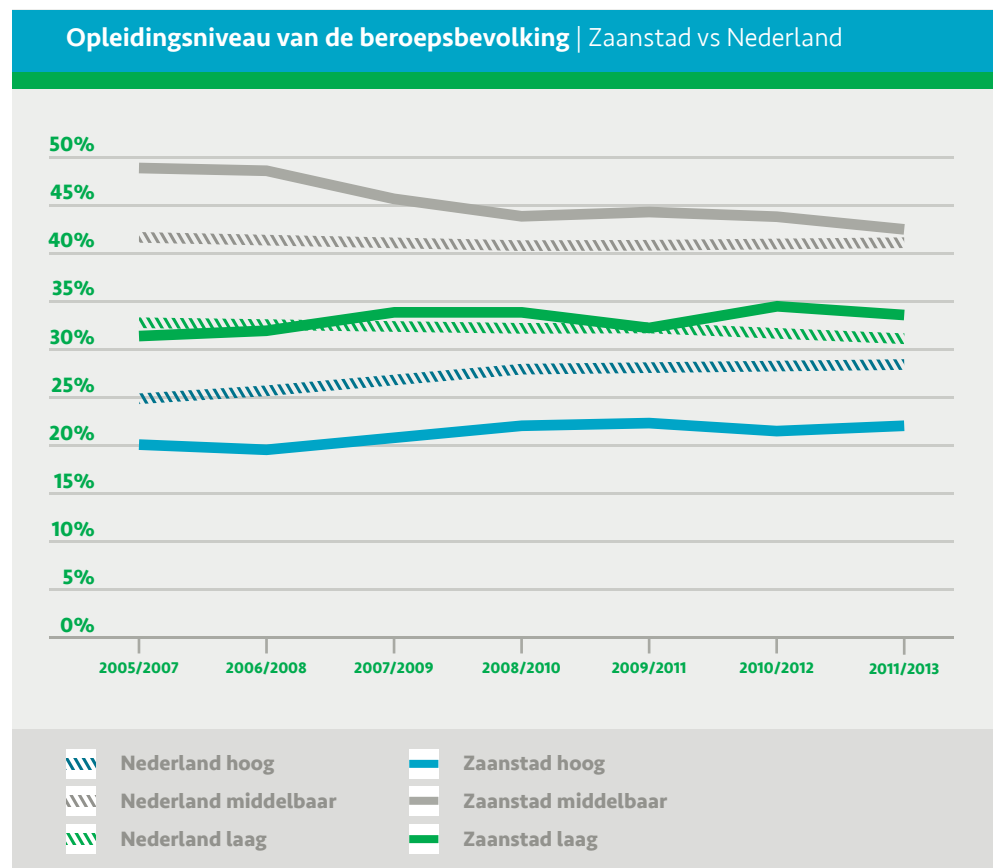

bron: CBS (bewerking TNO/Vrije Universiteit Amsterdam)

 Opleidingsniveau in de Zaanstreek

gehecht aan het percentage hooggeschoolden (HBO, Universiteit) in de beroepsbevolking. Nu had de Zaanstreek in 2013, vergeleken met de andere delen van de Metropoolregio, het laagste percentage hooggeschoolden (HBO, Universiteit) in de beroepsbevolking. Dit aandeel is bovendien sinds 2009 verder gedaald, waar het in praktisch alle andere delen van de MRA (en in Nederland als geheel) juist omhoog gaat.

Zaanstad heeft een relatief hoog aandeel middelbaar geschoolden in de beroepsbevolking, meer dan de andere regio's in de MRA. Daarbij moet worden aangetekend dat ook het aantal middelbaar geschoolden in Zaanstad over de jaren een licht dalende tendens vertoont, zoals onderstaande grafiek laat zien.

Het grote aandeel middelbaar geschoolden in de Zaanse beroepsbevolking is bovendien geen garantie dat het goed blijft gaan met de werkgelegenheid in de stad. Het Centraal Plan Bureau publiceerde in 2012 het onderzoek 'Loonongelijkheid in Nederland stijgt' (CPB Policybrief 2012/06). Conclusie van het rapport: de baankansen van mensen met een gemiddeld opleidingsniveau nemen af. De arbeidsmarktpositie van mbo'ers verslechtert. Voor een deel komt dat door verdringing (het aantal mensen met hogere opleidingen neemt snel toe), voor een deel door nieuwe eisen die aan werknemers worden gesteld. Het rapport pleit voor meer opleidingskansen voor middelbaar geschoolden. Het rapport 'Naar een lerende economie' van de WRR (2013) komt tot vergelijkbare conclusies.

Minder Zaanse kinderen gaan naar havo en vwo

In Zaanstad zijn de kinderen blijkens de jaarlijkse schoolonderzoeken even intelligent als de jeugd in andere delen van het land. Toch stromen er relatief minder kinderen van het basisonderwijs door naar havo en vwo dan in andere steden. Het team Onderzoek en Statistiek van de gemeente heeft de aantallen afgestudeerden en gediplomeerden voor Zaanstad voor twee schooljaren vergeleken met het gemiddelde van 14 andere gemeenten¹ die qua structuur enigszins op Zaanstad lijken.

We zien dat in Zaanstad in 2010/2011 37% van de leerlingen van de middelbare

¹ Vergelijkingsgemeenten: Alkmaar, Almere, Amersfoort, Arnhem, Breda, Dordrecht, Enschede, Groningen (stad), 's-Hertogenbosch, Lelystad, Maastricht, Nijmegen, Tilburg, Zwolle.

school kwam met een havo of vwo-diploma. In de andere veertien gemeenten was dat gemiddeld 46%. Het jaar daarop was het verschil nog iets groter geworden. Let op: dit gaat – zeker voor Zaanstad – om vrij kleine aantallen leerlingen, dus deze cijfers moeten met voorzichtigheid worden gebruikt.

AANTALLEN AFGESTUDEERDEN EN GEDIPLOMEERDEN	2010/2011		2012/2013	
	TOTAAL	ZAANSTAD	TOTAAL	ZAANSTAD
Vwo	21%	16%	21%	13%
Havo	25%	21%	26%	22%
Vmbo theoretische en gemengde leerweg	26%	32%	28%	29%
Vmbo basis- kaderberoepsgerichte leerweg	27%	31%	26%	36%
Totaal	100%	100%	100%	100%

Een opmerkelijk detail: Op geen enkele Zaanse vo-school is er een gemengde vmbo-t/havo brugklas. Een dergelijke gemengde brugklas geeft kinderen meer ruimte, ze hoeven niet direct te kiezen voor vmbo-t of havo. Kinderen moeten bij ons dus vroeg beslissen. Dat is vrij uniek voor Nederlandse steden (hoewel het in Purmerend ook zo schijnt te zijn).

Natuurlijk is er niets mis met een goede beroepsgerichte opleiding, zoals veel Zaanse jongeren die volgen. Zeker wanneer die opleiding goed aansluit op de vraag van het lokale bedrijfsleven. Bovendien kunnen leerlingen via het mbo verder leren, en uiteindelijk naar het hbo gaan. Het ROC biedt die leerweg ook uitdrukkelijk aan.

Wanneer kinderen verder willen leren dan het mbo-niveau zijn er geen opleidingen voorhanden in de streek zelf, maar natuurlijk wel dichtbij in andere delen van de Metropoolregio, vooral Amsterdam.

Vervolgopleidingen op hbo of universitair niveau zijn in Zaanstad niet voorhanden

In Amsterdam kunnen ongekend veel hogere opleidingen worden gevolgd. Het is niet eenvoudig om tegen die zuigkracht in te werken. De poging om bijvoorbeeld een bachelor-opleiding van de Universiteit van Amsterdam ('Gedrag en Samenleving') in Almere te vestigen mislukten, je moet daarvoor nu weer 'gewoon' naar het centrum van Amsterdam.

Het streven van *Zaans Evenwicht* om hoger onderwijs in alle soorten en maten naar Zaanstad te halen is kortom nog niet gerealiseerd.

Schooluitval wordt teruggedrongen

Het project Ieder Kind Telt werkt sinds 2009 aan het bestrijden van verzuim en voortijdig schoolverlaten op het voortgezet onderwijs en mbo in de streek. De aanpak werkt. Het aantal voortijdige schoolverlaters in Zaanstad daalde tussen 2009 en 2013 in het voortgezet onderwijs van 113 (1,3% van de leerlingen) naar 58 (0,6%), en in het mbo van 324 (9,8% van de leerlingen) naar 269 (7,4%).

3. Sterke Stad

In deze paragraaf gaat het over de volgende onderwerpen:

- Verstedelijken met kwaliteit. De mix van wonen en werken in de stad behouden.
- Een betere kwaliteit van woonvoorraad en voorzieningenniveau.
- Verminderen van het aantal milieubelaste woningen.
- Toevoegen van hoogwaardige woon- en werkplekken op kansrijke locaties.
- Versterken van de mentale en fysieke verbinding met Amsterdam.
- Zaanstad beter positioneren als krachtig en aantrekkelijk onderdeel van de Metropoolregio, een stad waar je geweest moet zijn.
- Beter gebruik maken van de aantrekkingskracht van De Zaan.
- Beter verbindingen over de weg en via het water.

3.1 Realiseert Zaanstad de komende jaren genoeg woningen voor een groeiende bevolking? Wat voor soort woningen worden dat?

De behoefte aan nieuwe woningen blijft onverminderd groot

De ontwikkeling van de woningvoorraad hangt nauw samen met de ontwikkeling van de bevolking. In 2015 telt Zaanstad meer dan 66.000 woningen. De huidige prognoses zijn dat het aantal de komende decennia groeit tot 70.000 woningen in 2025, en 75.000 in 2040. Of en hoe die groei wordt gerealiseerd staat echter nog niet vast.

De prognoses komen er op neer dat het aantal huishoudens in Zaanstad tot 2020 zou groeien met 600 per jaar. Dat betekent dat er voor de korte maar ook voor de langere termijn een opgave zou liggen om te komen tot een nieuwbouwproductie van 600 woningen per jaar. Er is op dit moment in Zaanstad een "harde plancapaciteit" (vergevoerde plannen) van 4.500 woningen, 400 voor de eerstkomende vijf jaar, 500 voor de vijf jaar daarna. Een deel daarvan is bovendien nodig als vervanging voor te slopen huizen. De harde plancapaciteit zou kortom onvoldoende zijn om de verwachte huishoudensgroei te faciliteren.

(bron: het concept van *Zicht op het mozaïek*, bijlage bij de Woonvisie 2015 van Zaanstad)

WONINGVOORRAAD NAAR MARKTSEGMENT, 2008 - 2014	2008	IN %	2014	IN %	2008 = 100
Sociale huur	26.496	42,8%	26.045	39,5%	-1,7%
Overige huur	7.116	11,5%	8.056	12,2%	13,2%
Koop	28.267	45,7%	31.845	48,3%	12,7%
Totaal	61.879	100%	65.946	100%	100%

bron: WOZ-gegevens

Langzaam stijgt het percentage koopwoningen

De verhouding huur/koop is de afgelopen jaren langzaam veranderd, vooral door de nieuwbouw van relatief meer koopwoningen. De daling van het aantal sociale

huurwoningen werd meer dan gecompenseerd door de stijging van het aantal overige huurwoningen. Het aantal huurwoningen in Zaanstad blijft groter dan het aantal koopwoningen (52 om 48 procent).

Vergrijzing lijkt voorsnog weinig knelpunten te veroorzaken

De komende jaren krijgt Zaanstad er veel "oudere huishoudens" bij, vooral doordat bewoners ouder worden. Dit blijken veelal honkvaste huishoudens. In Zaanstad neemt de vraag naar zorgwoningen en aanleunwoningen nog niet toe, het blijkt soms moeilijk om seniorenwoningen verhuurd te krijgen. Van een groot tekort aan dergelijke woningen lijkt voorsnog geen sprake te zijn. Wel vraagt de vergrijzing maatregelen om bestaande woningen te verbeteren en comfortabeler te maken voor senioren. Ook is er behoefte aan passende woonvormen die oudere bewoners voldoende bescherming en veiligheid bieden.

Een deel van de woningvoorraad heeft een zeer matige kwaliteit

Verbetering van de woningvoorraad is een van de ambities van *Zaans Evenwicht*. In Zaanstad speelt, vooral in het oudere deel van de woningvoorraad een specifiek probleem: grenen funderingen die zijn aangetast door bacteriën, en moeten worden vervangen. Risico's doen zich met name voor bij woningen gebouwd vóór 1945: 10.000 particuliere woningen en 2.300 corporatiewoningen. Ook voor woningen gebouwd tussen 1945 en 1970 (nog eens 10.000 woningen) zijn vanwege te korte palen risico's op verzakkingen niet uitgesloten.

Van de vooroorlogse particuliere woningen zijn er 2.700 onderzocht. Gemiddeld genomen is bij een derde van de woningen herstel binnen tien jaar nodig. Sinds de gemeente een aanpak heeft ontwikkeld voor dit probleem zijn er 1.300 woningen hersteld. Er resteert een opgave van minimaal 8.700 woningen. Door zakkingsmonitoring en risicoanalyses worden onveilige situaties in beeld gebracht en is het beter mogelijk om werken in de openbare ruimte uit te voeren. Momenteel worden per jaar van 70 woningen de fundamenteen hersteld.

Deze funderingsproblematiek gaat vaak samen met andere problemen aan de woning (zoals een slechte isolatie en hoge energiekosten, zie verderop in deze notitie). Bewoners kunnen hierdoor in een ernstige financiële situatie belanden, zonder de mogelijkheid om leningen af te sluiten en de lage kwaliteit van de woning aan te pakken.

De overlast van geur en geluid neemt in beperkte mate af

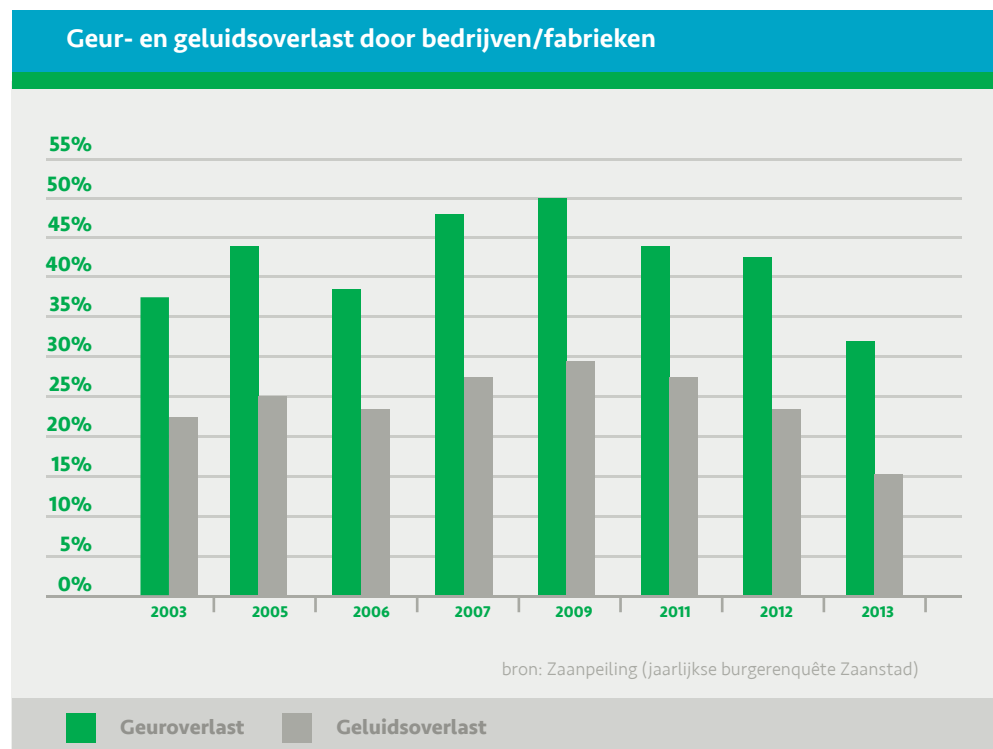
Zaanstad is een stad waarin wonen en werken dicht bij elkaar liggen, en die bovendien doorsneden wordt door wegen en spoorlijnen. Mede daardoor hebben veel woningen in de stad op enigerlei wijze te maken met hinder van verkeer en bedrijvigheid, met name geur en geluidhinder. In 2009 heeft Zaanstad in haar Ruimtelijke Milieuvisie als doelstelling geformuleerd, dat het aantal milieubelaste woningen gehalveerd dient te worden, van ongeveer 60.000 tot 30.000.

De gemeente werkt op verschillende manieren aan die doelstelling. Bijvoorbeeld in het Zaans Proeflokaal, waar samen met grote industriële bedrijven rondom De Hemmes wordt gezocht naar mogelijkheden om geur en geluidemissies te verminderen. Wegens een te hoge geluidsbelasting worden veel woningen langs de drukke wegen en/of langs het spoor geïsoleerd. Ook bij diverse renovatieprojecten worden waar mogelijk de bestaande wegdekken vervangen door stille wegdekken.

Volgens de milieumonitor is het aantal milieubelaste woningen in de afgelopen jaren met een paar duizend licht gedaald, terwijl zoveel mogelijk is voorkomen dat er nieuwe milieubelaste woningen bij kwamen. Deze cijfers komen overeen met het beeld uit de Zaanpeiling. Die laat sinds 2009 een daling zien van het aantal bewoners (na 2009) dat overlast ervaart van onder andere geluid en geur van bedrijvigheid in de omgeving.

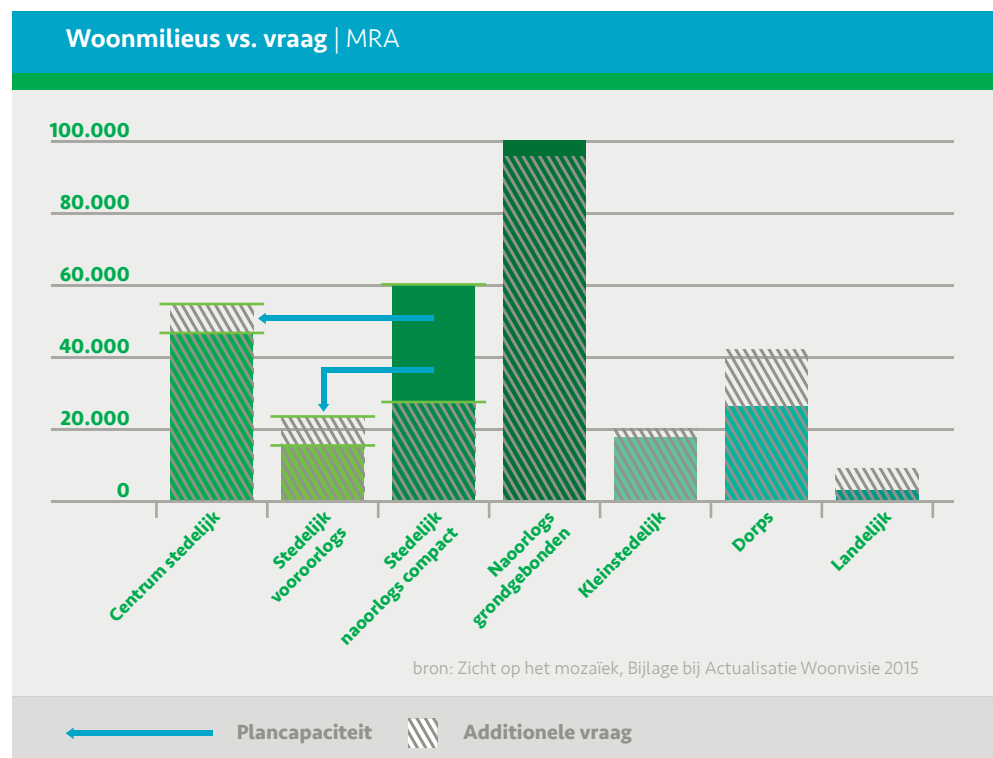
De overlast is geconcentreerd in enkele wijken. Zo ervaren bijvoorbeeld bewoners van Oud Koog aan de Zaan en Oud Zandijk bijna twee maal zoveel geuroverlast als de gemiddelde bewoner van de stad. De Zaanse percentages

liggen in sommige wijken enkele keren boven het landelijk gemiddelde (waar 5 a 6% van de bewoners geurhinder ondervindt).

Aan sommige soorten woningen is een groeiend tekort in de Metropoolregio

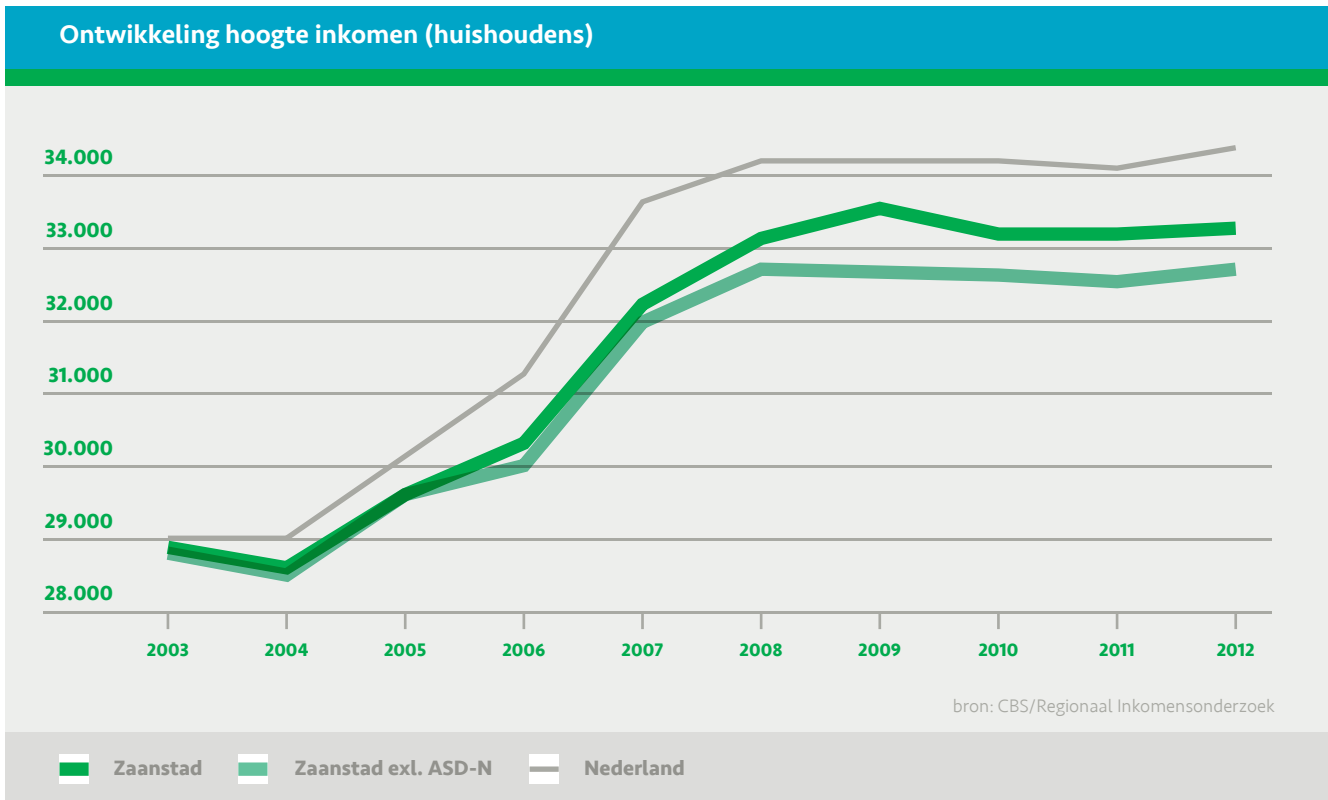
In de regio waarvan Zaanstad deel uitmaakt zijn er meer rijwoningen en flatwoningen dan gevraagd wordt door bewoners en nieuwe vestigers. Wat we toevoegen aan de woningvoorraad zouden dus bij voorkeur andere woonmilieus moeten betreffen: centrum-stedelijk (type Zaandam Centrum), stedelijk vooroorlogs en landelijk of dorps gelegen. Daar zijn in de metropoolregio (soms grote) tekorten aan, zoals bovenstaande grafiek laat zien.

Zaanstad trekt nieuwe bewoners: Saendelft

Volgens de Atlas van Nederlandse Gemeenten mag de gemiddelde 'woonaantrekkelijkheid' van Zaanstad dan beperkt zijn, gemiddelde cijfers vertellen niet het gehele verhaal. Zoals we hier boven al zagen bleef Zaanstad ook in de recessie nieuwe bewoners trekken. Een belangrijk deel van de instroom heeft te maken met het gereed komen in de afgelopen periode van woningen in Saendelft.

De inwoners die zich vestigden in Saendelft (Zaankanters die verhuisden en nieuwe instroom uit andere gemeenten) trekken het gemiddelde inkomen van de stad omhoog, zoals blijkt uit de volgende figuur:

Wanneer de instromers in Saendelft niet werden meegeteld (donkergroene lijn in de grafiek) zou het gat tussen het gemiddeld inkomen van huishoudens in de stad (Zaanstad zonder Saendelft, lichtgroene lijn) en in Nederland (grijze lijn) een stuk groter uitvallen.

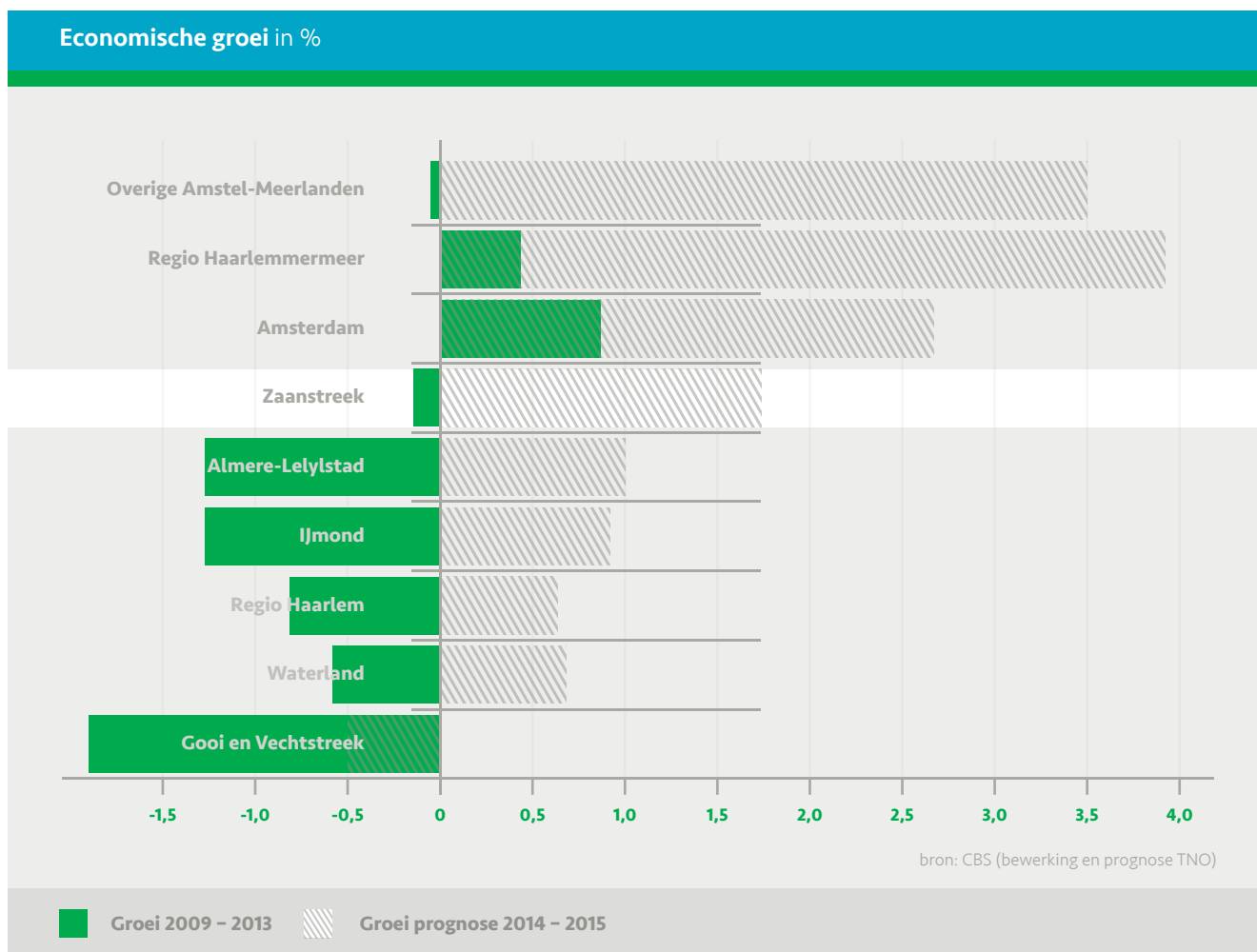
Zaanstad trekt nieuwe bewoners: Zaandam Centrum

"Nieuwe woonmilieus trekken nieuwe groepen aan," aldus *Zicht op het mozaïek*, bijlage bij de nieuwe Woonvisie 2015. Het ZaanIJ-programma, dat aantrekkelijke woonmilieus helpt creëren aan de boorden van de Zaan en het Noordzeekanaal, mikt expliciet op het trekken van nieuwe typen bewoners naar de Zaanstreek. De stedelijke ontwikkeling in Inverdan blijkt inderdaad andere groepen naar het centrum van Zaandam te lokken. Van de nieuwe bewoners in de appartementen in het centrum van Zaandam komt bijna een kwart uit Amsterdam en ruim een derde van elders in Zaanstad. Het gaat om jongeren, vaak hoogopgeleid, die in de Zaanstreek meer woonkwaliteit vinden voor hun geld dan in Amsterdam. Naast persoonlijke omstandigheden blijkt de ligging in het centrum (nabijheid openbaar vervoer, winkels, mogelijkheden om te sporten en aantrekkelijkheid van het centrum) een belangrijk motief om te kiezen voor deze locatie. Als er geen plek voor ze was ontstaan in Inverdan, waren ze misschien naar een ander stedelijk centrumgebied in de regio verhuisd.

3.2 De economie van de Zaanstreek

In februari 2015 verschenen de Economische Verkenningen 2015 voor de Metropoolregio Amsterdam. Deze geeft cijfers over de ontwikkelingen in de periode 2009-2013, of zoals de Economische Verkenningen het noemt "De Grote Recessie". Voor ons is natuurlijk vooral belangrijk, hoe Zaanstad het in die moeilijke tijden heeft gedaan vergeleken met de rest van de Metropoolregio.

In de volgende figuur zien we de groei per deelregio binnen de MRA. De gemeente Zaanstad is hier met Wormerland samengevoegd tot 'Zaanstreek'.

De groene staven in deze grafiek laten zien hoe elk deel van de MRA zich in de periode 2009-2013 ontwikkelde. De gearceerde staven geven de (verwachte) economische groei voor de twee jaren 2014 en 2015.

De Zaanstreek doet het beter dan de meeste regio's, maar minder goed dan Amsterdam en Schiphol

We zien dat de economie van de Zaanstreek in de periode 2009-2013 een lichte krimp heeft doorgemaakt, maar in de jaren 2014/2015 naar verwachting weer groeit met meer dan anderhalf procent per jaar.

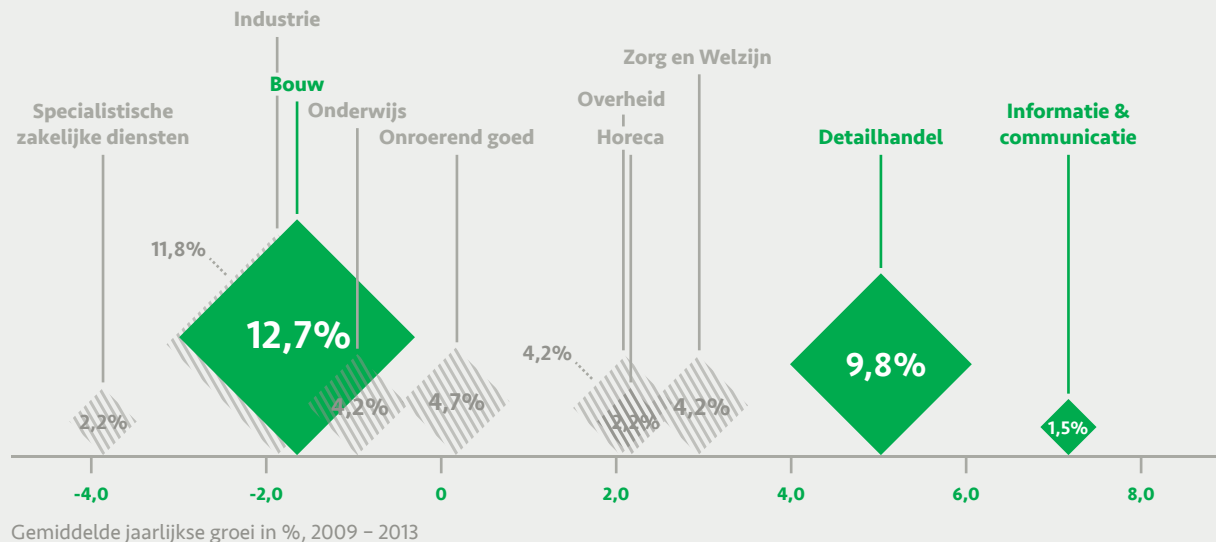
Wanneer we de groei van de deelregio's vergelijken levert dat een gemengd beeld op voor de Zaanstreek. Ten opzichte van de grote economische motoren van de MRA, de regio Haarlemmermeer/Schiphol en de stad Amsterdam, blijft de groei in de Zaanstreek achter. Aan de andere kant doet de Zaanstreek het in beide periodes een stuk beter dan de overige deelregio's binnen de MRA.

Bouw en Industrie krimpen, maar blijven de grootste sectoren in de Zaanstreek

Vanouds is de Bouwsector sterk ontwikkeld in de Zaanstreek. Hetzelfde geldt voor de

Industrie. Beide sectoren hadden de afgelopen jaren veel last van de economische recessie. Onderstaand plaatje (ook gebaseerd op de Economische Verkenningen MRA 2015) geeft dat weer. De figuur laat zien welk aandeel de Zaanse bedrijven in een sector hebben in het totaal voor die sector van de MRA, en welke economische ontwikkeling elke sector de afgelopen jaren heeft doorgemaakt (krimp of groei).

Toegevoegde waarde per sector: Zaanstreek

bron: CBS (bewerking TNO)

9% Aandeel bedrijfstak in MRA

de percentages in deze grafiek zijn een benadering van de werkelijke data

Hoe groter de ruit, hoe groter het aandeel van de Zaanse bedrijven in de MRA, en hoe meer naar rechts op de horizontale as, hoe beter de groeicijfers. We zien dat Bouw en de Industrie in de Zaanstreek relatief erg sterk zijn ontwikkeld. De Zaanstreek is goed voor iets minder dan 4% van de hele economie in de Metropoolregio, maar de Zaanse bouwbedrijven maken bijna 13% uit van de totale bouwsector in het MRA-gebied. De Industrie scoort ongeveer hetzelfde percentage. Deze twee sectoren, waarin de Zaanstreek is gespecialiseerd, maakten de afgelopen periode een negatieve ontwikkeling door. Ze krompen beide met bijna 2 procent per jaar.

Detailhandel: krachtige ontwikkeling

Aan de andere kant van de streep, bij de sectoren die groeiden, vinden we de Detailhandel. Een sector die de afgelopen jaren in de Zaanstreek een krachtige ontwikkeling doormaakte. Om te beginnen door de geslaagde herontwikkeling van het stadscentrum van Zaandam, die met nieuwe winkels (zoals de Primark) en een nieuwe vormgeving elk jaar tienduizenden bezoekers en klanten extra trekt. Vervolgens ook door de vestiging van grootschalige detailhandel in Zuiderhout. Zaanstad had relatief weinig winkels op het gebied van 'niet-dagelijkse levensbehoeften', die achterstand is nu ingelopen.

Toerisme: kans voor Zaanstad

De Metropoolregio Amsterdam is een magneet voor dagjesmensen en toeristen.

De stroom bezoekers concentreert zich op een beperkt gebied in het centrum van Amsterdam. Zowel Amsterdam als de stadsregio voert sinds enkele jaren een actief beleid om toeristen naar meerdere locaties in de regio te trekken, en ze daar langer vast te houden. Zaanstad kan daar, met zijn grote historie en zijn vele industriële monumenten, op aanhaken. Nu al vertoont het toerisme naar het centrum Zaandam en naar de Zaanse Schans een verdere groei, waar ook winkels, hotels en horeca van profiteren.

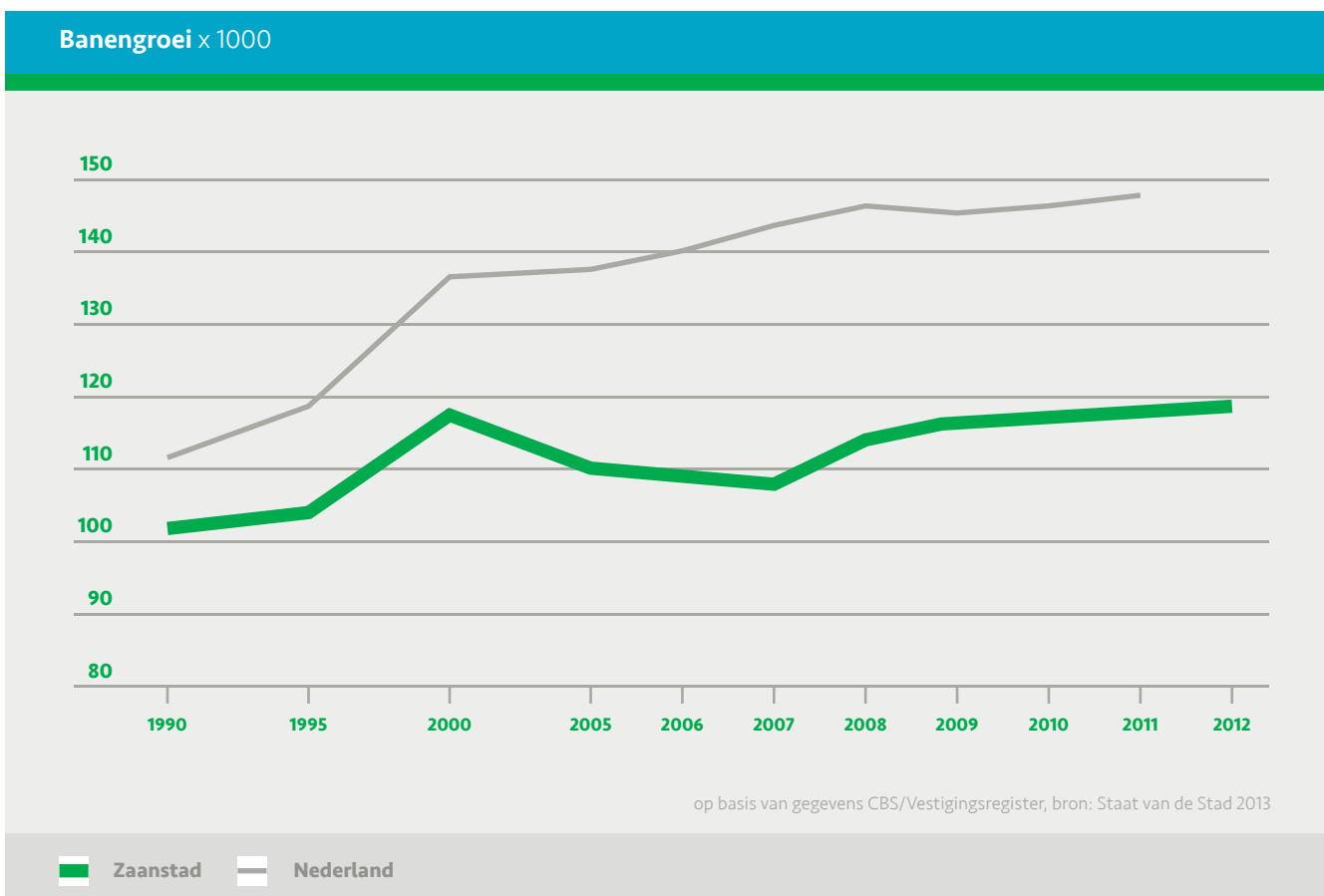
Informatie & Communicatie: de snelste groeier

Koploper van alle economische sectoren in de Zaanstreek was de afgelopen jaren Informatie & Communicatie. Die sector, met ICT, media- en reclamebedrijven, is nog altijd relatief klein, maar wel veruit de snelste groeier van alle bedrijfstakken in de Zaanstreek. Voor een belangrijk deel wordt de groei veroorzaakt door het overplaatsen van bedrijfjes uit Amsterdam.

3.3 Wat zijn de gevolgen voor banengroei en werkloosheid in de Zaanstreek?

Het aantal banen groeit weer gelijk op met het Nederlands gemiddelde

Het aantal banen in Zaanstad groeide in de afgelopen decennia met ongeveer 20 procent, tot 70.000 in 2013. Onderstaande grafiek (onder het indexcijfer voor de Zaanse werkgelegenheid, boven dat voor heel Nederland, 1980=100) laat zien dat de ontwikkeling in Zaanstad kan worden opgedeeld in drie fases. In de eerste periode, tot het jaar 2000, groeit het aantal banen in Zaanstad, maar minder dan in Nederland als geheel. Vervolgens begint in de periode 2000-2007 het aantal banen in Zaanstad te dalen, terwijl dat in Nederland juist blijft stijgen: de afstand tussen de lijnen wordt groter. Vanaf 2007 lopen de ontwikkelingen weer min of meer gelijk op.

De beroepsbevolking groeit in de Zaanstreek harder dan het aantal banen

Het aantal bewoners tussen de 15 en de 65 (dat zijn de mensen die in principe zouden kunnen gaan werken, de 'potentiele beroepsbevolking') neemt in de Zaanstreek toe met ongeveer een half procent per jaar. Niet al deze mensen komen op de arbeidsmarkt. Ruim een kwart van de potentiele beroepsbevolking stelt zich (om welke reden dan ook) niet beschikbaar voor betaald werk. 78.000 mensen waren in 2013 actief op de arbeidsmarkt, daarvan hadden er 70.000 betaald werk. Het aantal mensen zonder werk neemt toe. Als de ontwikkeling zich doorzet zoals voorspeld, stijgt de werkloosheid in de Zaanstreek.

De positieve kant van het verhaal is, dat de werkzoekenden in Zaanstad jonger zijn dan gemiddeld in Nederland, en ook minder lang werkloos. Wanneer de economie aantrekt hebben ze in principe sneller kans om weer aan de slag te gaan.

Het aantal ZZP'ers neemt toe

De groei van het aantal ondernemers en het aantal zelfstandigen zonder personeel in de Zaanstreek is niet alleen goed nieuws. In sommige sectoren, zoals de Bouw (maar ook in Zorg en Welzijn), lijkt het ZZP-schap soms uit de nood geboren. Aan de andere kant zien we ook een sterke groei van het aantal ZZP'ers in nieuwe sectoren. Bijna 80% van de werkenden in de 'creatieve industrie' betreft freelancers die er zelf voor kiezen om als zelfstandige te werken.

De participatiegraad van de beroepsbevolking daalt

In Zaanstad woonden in 2013 109.000 mensen tussen de 15 en de 65 jaar oud. Van deze 'potentiele beroepsbevolking' waren er 78.000 actief op de arbeidsmarkt (omdat ze betaald werk hadden, of daar actief naar zochten). De bruto-participatiegraad kwam daarmee uit op 71,3%. Dit percentage daalt langzaam maar gestaag. Onder laaggeschoolden is de arbeidsparticipatie beperkt tot ongeveer 50%, wat betekent dat maar de helft van de laaggeschoolden werk heeft of werk zoekt. Dit kan betekenen dat mensen zich van de arbeidsmarkt afkeren. De Economische Verkenningen MRA 2015 zeggen het zo: "Het vermoeden bestaat dat een toenemende groep werkzoekenden de hoop op het vinden van een baan heeft opgegeven."

Armoede blijft een groot sociaal probleem

Vergeleken met de rest van Nederland heeft Zaanstad iets minder huishoudens met een minimum inkomen, en minder mensen die afhankelijk zijn van een bijstandsuitkering. Dat heeft te maken met het feit dat relatief meer mensen in Zaanstad betaald werk hebben. Toch is armoede een groot probleem voor de stad. De landelijke Armoedemonitor 2014 geeft de volgende gegevens over huishoudens met een laag inkomen in Zaanstad.

Huishoudens met een minimuminkomen

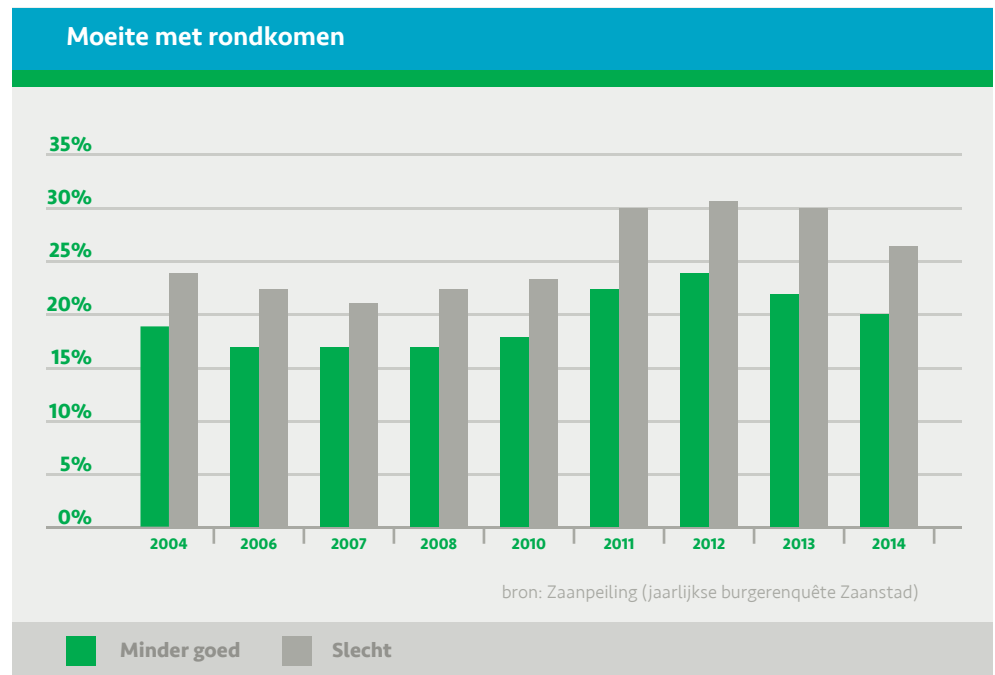
HUISHOUDTYPE	MINIMAHUISHOUDENS	
	AANTAL	AANDEEL
Alleenstaand	2.717	49%
Eenoudergezin	1.011	18%
Meerpersoons zonder kinderen	1.097	20%
Meerpersoons met kinderen	737	13%
Totaal	5.562	100%

bron: Armoedemonitor, 2014

De monitor laat zien dat bijna een op de 12 huishoudens in de stad moet rondkomen van een minimaal inkomen. Naar verhouding gaat het vaak om alleenstaanden of eenoudergezinnen. Het aantal kinderen tot 18 jaar dat opgroeit in een gezin met een minimum inkomen, bedraagt in Zaanstad iets minder dan 3100. Dat is een op de tien kinderen in de stad.

De volgende gegevens uit de Zaanpeiling laten zien hoeveel bewoners moeite hebben om de eindjes aan elkaar te knopen, waarbij onderscheid wordt gemaakt

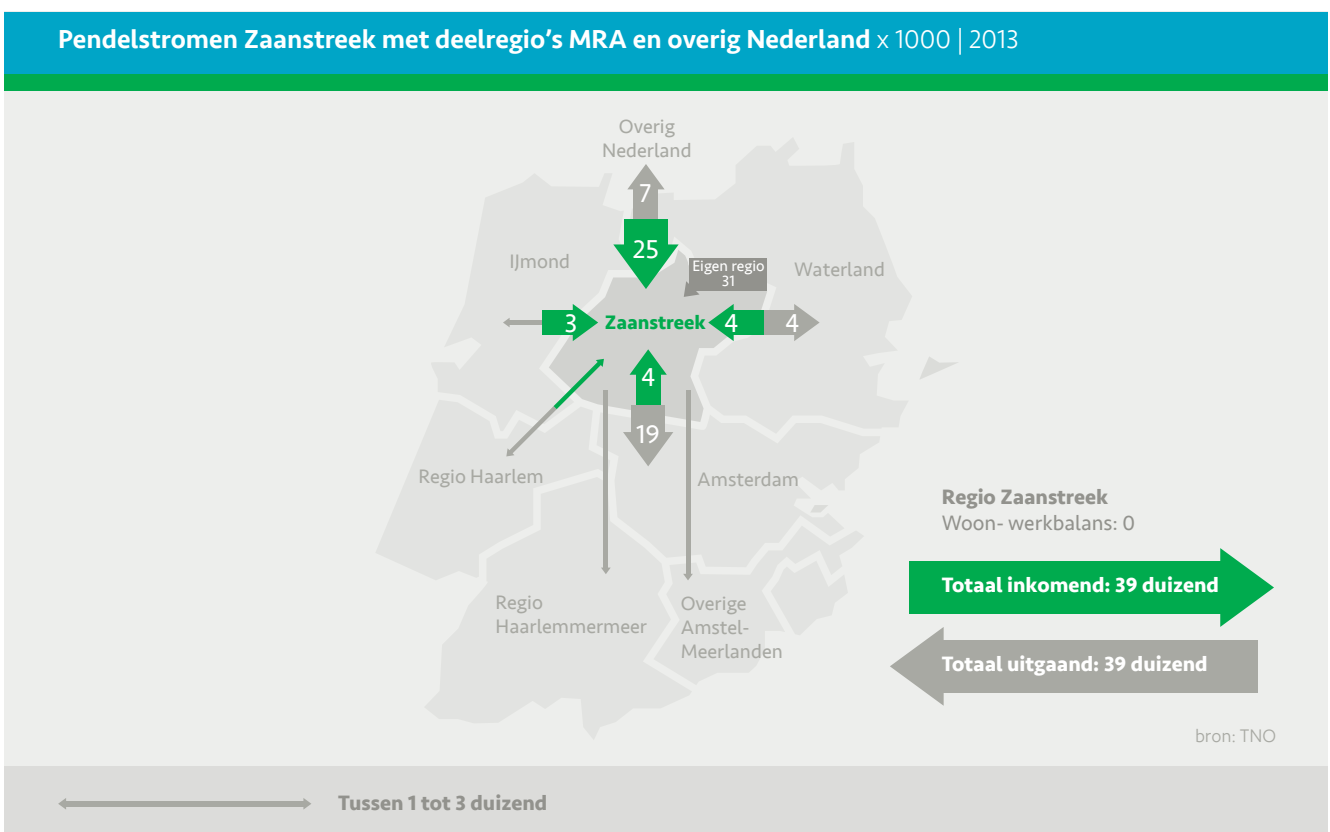
tussen mensen die het 'minder goed' gaat, en huishoudens die echt in de problemen zitten.

In 2013 kwamen 261 huishoudens met een minimum inkomen in de schuldhulpverlening terecht, dat is een op de twintig minima-huishoudens.

Veel werknemers pendelen

Het aantal werkenden in de Zaanstreek is ongeveer even groot als het aantal banen, maar er is veel pendel in en uit de streek. Van de 70.000 Zaankanters met betaald werk hebben er 39.000 een baan buiten de eigen regio. De helft daarvan werkt in Amsterdam. Omgekeerd komen veel mensen uit andere regio's in Zaanstad werken, waarvan bijvoorbeeld ongeveer 25.000 uit het noordelijk deel

van Noord-Holland. In- en uitgaande pendel houden elkaar in evenwicht. De arbeidsmarkt in de Zaanstreek is kortom sterk verknoot met die van de omliggende regio's.

Schept het aantrekken van hoogopgeleiden banen voor laag opgeleiden?

Een van de stellingen in *Zaans Evenwicht* is, dat door het aantrekken van huishoudens met hogere opleidingen en hogere inkomens de basis voor detailhandel en voorzieningen in de stad wordt versterkt, en daar profiteren alle inwoners van. Dat wordt bevestigd door wetenschappelijk onderzoek. "Het streven van Zaanstad om meer hoog opgeleiden aan zich te binden lijkt zinvol vanuit het perspectief van het stimuleren van werkgelegenheid voor laag opgeleiden," stellen drie onderzoekers van de Rijksuniversiteit Groningen na onderzoek in Zaanstad. En wel "omdat in steden waar het aandeel hoog opgeleiden onder de bevolking (sneller) toeneemt, het aantal banen voor laag opgeleiden ook (sneller) toeneemt." Dat effect is overigens vrij beperkt: honderd extra hoog opgeleiden die zich vestigen in de stad zorgen voor bijna acht extra banen voor laag opgeleiden, vooral in de sfeer van horeca, restaurants, cultuur en recreatie.

3.4 De Zaanstreek beter bereikbaar maken

Alle soorten verbindingen met de Metropoolregio worden beter...

De bereikbaarheid van Zaanstad vanuit andere delen van de Metropoolregio is cruciaal voor de sociale en economische ontwikkeling van de stad. De inzet van de gemeente is sinds 2009 om alternatieven voor het autoverkeer aantrekkelijker te maken, en daarnaast de condities te verbeteren voor het noodzakelijke autoverkeer (Zaans Verkeer en Vervoerplan). Op beide gebieden wordt vooruitgang geboekt.

De ruimtelijke structuur van Zaanstad wordt in belangrijke mate bepaald door een aantal grote noord-zuid verbindingen: de Zaan, de Provincialeweg (N203) en het spoor (Zaanlijn en Hoornselijn). Qua weginfrastructuur wordt Zaanstad verder ontsloten door de A8 en A7. De belangrijkste invalswegen vanaf de snelweg zijn de Thorbeckeweg en de Prins Bernhardweg. Samen met de A8 en de N203 vormen zij de grote ruit rond Zaandam.

Zaanstad heeft maar liefst zes treinstations waardoor een bijna metroachtig systeem is ontstaan. Vanaf station Zaandam is het slechts 12 treinminuten naar Amsterdam CS en vanaf station Zaandam Kogerveld ben je in 22 minuten op Schiphol. Het bussysteem vult het treinsysteem verder aan, waarbij een aantal regionale buslijnen (ook 's nachts) van en naar Amsterdam rijdt. De bussen bedienen vooral het oostelijk deel van Zaandam, dat wat verder van de spoorlijn ligt. Het fietsnetwerk is redelijk fijnmazig en kent een aantal regionale routes.

Fietsverbindingen zijn verbeterd en ontbrekende schakels zijn aangelegd. Deze uitrol van de Fietsnota Zaanstad gaat onverminderd door in de komende jaren. Daarnaast zal de goede ontsluiting van Zaanstad met het spoor verder verbeteren door verhoging van het aantal treinen per uur op de Zaanlijn (dankzij het landelijk Programma Hoogfrequent Spoor - PHS). Er komen twee hoogwaardige busverbindingen bij met Amsterdam-Noord via de HOVZaancorridor. Het fietspad Van Dam tot Dam wordt interessant voor de recreatieve fietsers, maar ook voor woon-werk verkeer tussen Zaanstad en Amsterdam. En er wordt gewerkt aan een bootverbinding met Amsterdam, die al een aantal zomers heeft gevaren.

Voor de automobilititeit zijn de voltooiing van de Zuidelijke Randweg en recent de opening van de Tweede Coentunnel een grote verbetering. Op de A7 en A8 worden in 2015 spitsstroken aangelegd. En met de start van de planstudie komt de doortrekking van de A8 naar de A9 dichterbij.

Maar sommige knelpunten blijven en nieuwe knelpunten duiken op

Het spoor, de Zaan en de Provincialeweg zijn cruciaal voor de bereikbaarheid van Zaanstad, maar vormen tevens een barrière voor de oost-west verbindingen. Vooral het beperkte aantal mogelijkheden om het spoor te kruisen (en dan vaak

gelijkvloers) en de vele brugopeningen zijn daar debet aan. Voor wat betreft de verbinding met Amsterdam vormt ook het Noordzeekanaalgebied een barrière, niet alleen fysiek, maar ook mentaal.

Wat betreft de automobiliteit krijgen de A7 en A8 na 2020 opnieuw te maken met grote bereikbaarheidsproblemen (blijkens MIRT-onderzoek Noordkant Amsterdam). Een MIRT verkenning A7/A8 is dan ook recent gestart. Zowel de toekomstige ruimtelijke ontwikkelingen in Zaanstad als de groei van de economie zullen naar verwachting leiden tot een dusdanige toename van het autoverkeer, waardoor ook binnen Zaanstad nieuwe knelpunten opduiken. Zoals op de Thorbeckeweg en het Prins Bernhardplein, de zuidelijke respectievelijk noordelijke invalsroute van Zaandam. Ook de SRA ziet dit als 'zwakke onderdelen van het regionale wegennet'. Dit geldt ook voor de aansluiting van de A8 op de N203. Tot slot blijft de barrièrewerking van het spoor (spoorwegovergang Guisweg) een knelpunt dat voorlopig nog niet is opgelost.

Knooppuntontwikkeling verbindt ruimtelijke opgaven met bereikbaarheid

De woningbouwopgave in de regio is groot en de ruimte voor duurzame stedelijke ontwikkeling is schaars, ook in Zaanstad. Goed bereikbare locaties, zoals stations, zijn brandpunten van duurzame verstedelijking: rondom deze plekken liggen grote kansen voor wonen, werken en leven. De ontwikkeling van het gebied rond stations, ook wel knooppuntontwikkeling genoemd, komt echter – zeker in de huidige tijden – maar moeizaam van de grond. Het scheppen van goede condities, zoals verbeteren van de bereikbaarheid, de openbare ruimte en de gebruikswaarde op en rondom knooppunten, is daarbij cruciaal. Een locatie met veel potentie voor knooppuntontwikkeling (na het succes van Zaandam) is station Koog Zaandijk en omgeving. Er is hier ruimte voor ontwikkeling en de bereikbaarheid biedt perspectief: aanwezigheid station, spoor (PHS) en A8. Knelpunten zijn echter de eenzijdige op- en afritten van de A8 richting Amsterdam, het ontbreken van een verbinding naar de A9 en de barrièrewerking van het spoor (Guisweg).

•

4. Toekomstbestendige Stad

In deze paragraaf komen de volgende thema's aan de orde:

- De stad veerkrachtiger maken door te werken aan verduurzaming.
- Een verantwoord gebruik van onze energievoorzieningen.
- Een compacte en schone stad die slim omgaat met de beperkte ruimte.
- Sociale en economische diversiteit zorgen voor vitaliteit en vernieuwing.

4.1 Slim omgaan met de beperkte ruimte: gebiedsontwikkeling

Zaanstad mikt op binnenstedelijke ontwikkeling. Nieuwe initiatieven zullen hun plek moeten vinden binnen het bestaande stedelijke gebied. Dat vraagt om een strategie voor gebiedsontwikkeling: het slim bundelen van ambities, belangen, partijen, disciplines en geldstromen voor de vernieuwing van een gebied. Dit vereist afstemming tussen overheden, marktpartijen, bewoners, omliggende bedrijven en maatschappelijke organisaties.

Ook als de economie weer aantrekt, blijven er zaken gewijzigd: grotere regionale (economische en demografische) verschillen, krappe bancaire financiering, de opkomst van maatschappelijke initiatieven en een grotere rol voor duurzaamheid. De crisis dwingt bijvoorbeeld om meer stapsgewijs investeringsbeslissingen te nemen, uit te gaan van gebruikerswensen en beter in te spelen op de kansen van een maatschappelijk initiatief.

Meer ruimte voor particulier opdrachtgeverschap

Binnen de gebiedsontwikkeling is het streven nu, dat 10% van de jaarlijkse woningbouwopgave in het zelfbouwsegment gerealiseerd gaat worden. Dit komt neer op het realiseren van 60 zelfbouwwoningen per jaar. Het betreft locaties, zoals De Hemmes, die geschikt zijn voor wonen, woon-werkcombinaties, woon-zorgcombinaties en werken.

Helen van de stad

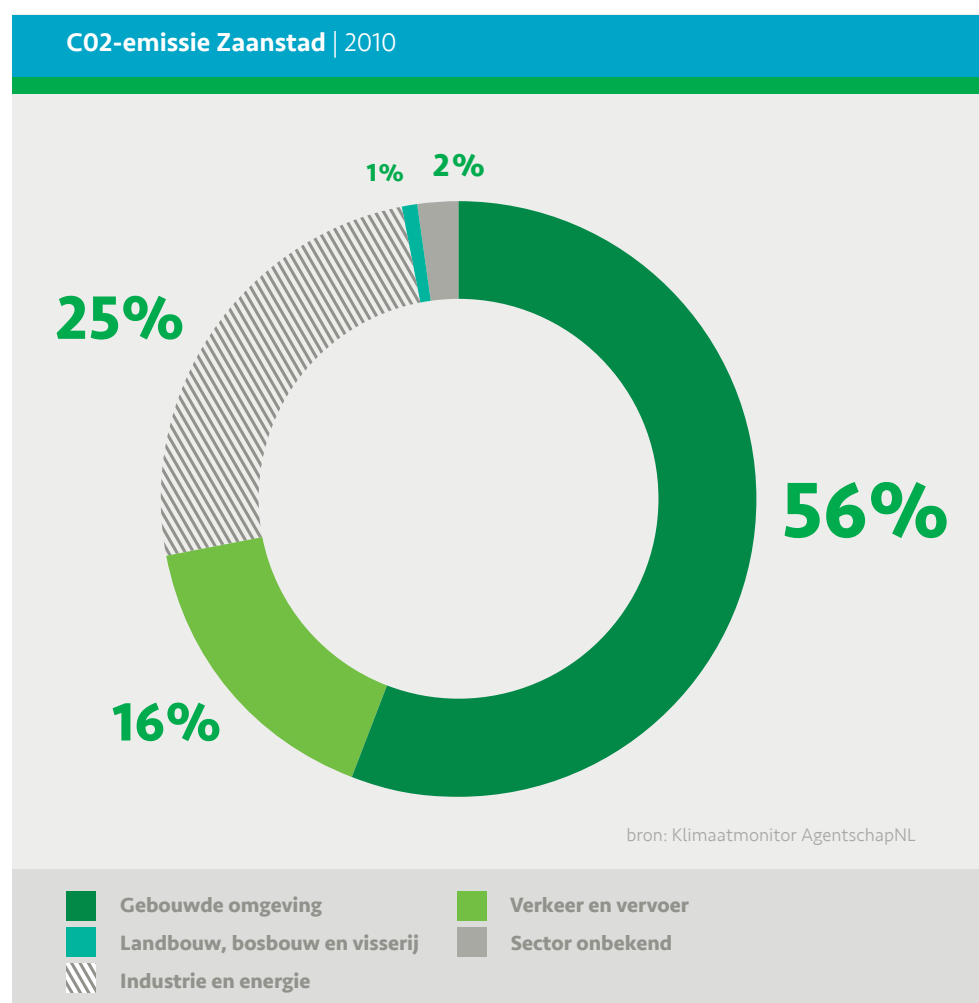
Het project 'Helen van de stad' streeft ernaar met relatief kleine interventies de verpaupering in de stad tegen te gaan. Het gaat om het aanpakken en verbinden van kleinere locaties langs de Zaan. Plekken waar nu grond braak ligt, of waar gebouwen staan te verpauperen. Aanpakken van die locaties kan zeer positief uitpakken op de leefbaarheid in de omliggende buurten. Een klein zetje in de positieve richting kan andere partijen al uitdagen om te investeren in het gebied. Dit type gebiedsontwikkeling past bij uitstek in Zaanstad en is niet alleen uit strategische overwegingen van belang, maar ook vanwege de positieve effecten op de leefbaarheid van en werkbaarheid in de buurten.

4.2 Duurzaamheidsbeleid: waar kan de grootste CO2-reductie worden bereikt?

De gemeente besloot in 2009 met bewoners, bedrijven en instellingen te streven naar het klimaatneutraal maken van de stad in 2020. Daartoe werd een Routekaart Klimaat opgesteld, die recent is herijkt. Het Klimaatprogramma van de gemeente is herdoopt in de Zaanse Energie Agenda. Het doel om de CO2 uitstoot van Zaanstad te beperken staat daarbij nog recht overeind.

De industrie is niet de grootste veroorzaker van CO2 uitstoot in Zaanstad

De volgende figuur geeft inzicht waar in de gemeente CO2 vrijkomt. Hoewel Zaanstad een belangrijke industriestad is, blijkt meer dan helft van de CO2 toch uitgestoten te worden in "de gebouwde omgeving", oftewel bij het verwarmen en verlichten van woonhuizen en andere gebouwen in de gemeente.

de percentages in deze grafiek zijn een benadering van de werkelijke data

De Zaanse woningen verbruiken zeer veel energie

De woningvoorraad in Zaanstad blijkt naar verhouding zeer veel energie te verbruiken. Andere grote bronnen van CO2 in de gemeente, zoals de lokale industrie, weten hun uitstoot van jaar tot jaar terug te brengen, maar dat geldt niet voor de Zaanse woningen.

De woningen van voor 1990 (dat zijn er 47.000) kenmerken zich door een hoog energiegebruik en een laag comfort. Na 1990 zijn er voldoende energiemaatregelen in het Bouwbesluit opgenomen om de woningen energiezuiniger te maken en nam het comfort sterk toe. Vanaf 2020 is klimaatneutraal bouwen van Rijkswege de norm. Er worden in ons land dan alleen nog 'nul op de meter' woningen gebouwd,

waar alle energie die ze verbruiken zelf wordt opgewekt.

De energetische kwaliteit van de bestaande voorraad van voor 1990 is zorgelijk. De particuliere website bespaarnu.nl houdt een overzicht bij van energielabels die aan woningen zijn toegekend. Deze gegevens worden opgeteld per wijk en per gemeente. De woningen in Zaanstad halen gemiddeld maar nauwelijks het label D (onzuinig), daarmee staat de stad op plek 378 van de 393 Nederlandse gemeenten. Zaanstad neemt wat betreft energiezuinigheid van de woningvoorraad de laatste plaats in van alle grote gemeenten.

De totale energiekosten van alle woningen in Zaanstad worden door de site bespaarnu.nl geschat op 91 miljoen euro per jaar. Als de woningen in plaats van label D (onzuinig) gemiddeld het label B (redelijk zuinig) zouden hebben, bespaarde elk huishouden jaarlijks meer dan 500€, en gaven de Zaanse burgers elk jaar 36 miljoen euro minder uit aan energielasten.

4.3 Hoe kan Zaanstad bewoners helpen om hun energieverbruik te optimaliseren?

Corporaties werken aan het energiezuiniger maken van hun woningen

Zaanstad heeft veel te winnen door woningen te isoleren, het energieverbruik te beperken en 'grijze' energie te vervangen door groene energie. Zo is behalve een forse daling van de energielasten voor bewoners (en kleine bedrijven) ook een grote CO2 winst te boeken.

Een groot deel van de (huur)woningen in Zaanstad is eigendom van corporaties als Parteon en ZVH. In het nieuwe landelijke Energieakkoord (2013) is als ambitie voor bestaande woningen van corporaties vastgelegd: gemiddeld label B in 2020. De Zaanse corporaties boeken vorderingen op dit gebied, zoals blijkt uit het volgende tabelletje van corporatie Parteon (18.000 woningen in Zaanstad). Het aantal woningen met label A of B is gestegen van ongeveer 1600 in 2009 naar 3200 in 2013. Toch bezit de corporatie nog altijd twee keer zoveel woningen met de slechte energielabels E (erg onzuinig) tot en met G (extreem onzuinig). De renovatie en isolatie van corporatiewoningen is door allerlei oorzaken vertraagd.

Woningbezit Parteon naar energielabels

EPA LABEL	PERC. 2009	PERC. 2013
Energielabel A	3%	6%
Energielabel B	6%	12%
Energielabel C	18%	21%
Energielabel D	21%	20%
Energielabel E	18%	15%
Energielabel F	17%	13%
Energielabel G	17%	13%
Totaal	100%	100%

De invloed van een Warmtenet op de energiekosten

Een kleine 1.200 huishoudens in Zaanstad staan wat woonlasten betreft 'in het rood'. Het is te simpel om te zeggen dat deze financiële problemen veroorzaakt worden door de energiekosten van hun woning, maar dat is wel één van de puzzelstukjes.

Warmte is de grootste kostenpost op de energierekening van huishoudens. Het streven van de gemeente is blijkens de Zaanse Energie Agenda om in 2017 4000 woningen te hebben aangesloten op het Warmtenet. Dat vermindert niet alleen de CO2-uitstoot, maar kan ook een besparing opleveren op de energiekosten van bewoners.

Trage invoering van energiemaatregelen bij particuliere woningen

Terwijl er binnen de corporatiesector (met vertraging) vooruitgang wordt geboekt,

is er twijfel over de voortgang bij particuliere eigenaren (van huur- en koopwoningen). Binnen de particuliere woningvoorraad, waarvan een groot deel vooroorlogs is, zijn er wel (kleinschalige) initiatieven van bewoners en eigenaren. Van gemeentelijke subsidieregelingen voor zonnepanelen en isolatiemaatregelen werd goed gebruik gemaakt. Maar eigenaren en bewoners die kampen met bijvoorbeeld aangetaste funderingen, of waarvan het huis economisch gezien 'onder water' staat, kunnen vaak niet overgaan tot isolatiemaatregelen – ook al zouden die direct rendement opleveren.

4.4 Energie als vestigingsplaatsfactor

Zaanstad telt relatief veel energie-intensieve bedrijven, vooral in de industrie. De bedrijven werken al aan reductie van hun energieverbruik – dat levert immers kostenbesparing op. Er komt bovendien nieuwe milieuwetgeving aan, zowel op nationaal als Europees niveau. Een concrete maatregel gaat bedrijven verplichten om energieverpilling, bijvoorbeeld in de vorm van restwarmte, terug te dringen. Voor deze bedrijven is een Zaanse warmtenet een mogelijkheid om op een bedrijfseconomisch rendabele manier (zij kunnen hun restwarmte verkopen) te voldoen aan de milieuwetgeving. Dat verbetert hun economische positie, en kan de aantrekkingskracht van Zaanstad op bedrijvigheid vergroten. Wanneer dit lukt, ontstaat een situatie waarin iedereen wint, en de concurrentiekracht van Zaanstad vooruit gaat door het duurzaamheidsbeleid.

•

gemeente Zaanstad

Stadhuisplein 100, 1506 MZ Zaandam
Postbus 2000, 1500 GA Zaandam

www.zaanstad.nl

